

Arnhem, vrijdag 15 september 2017

Conferentie Bridge to the Future 2017 over Moreel Kompas

Samenvatting voordracht Herman van Rompuy Voormalig voorzitter Europese Raad

Het is alsof we geen kompas meer hebben. Is dat zo?

De tijd is natuurlijk voorbij dat iemand in onze plaats beslist wat 'goed' en 'kwaad' is. We moeten meer zelf zoeken dan 'vragen'. Boeiender maar moeilijker.

Er is de wet natuurlijk die een kader bepaalt en die een weerspiegeling is van normen en waarden. Het is ook een 'moreel kompas'.

In een democratie is het de meerderheid die beslist. In een dictatuur ligt dat volledig anders; 'bevel is bevel', er is dan zeker geen morele verantwoording.

Er zijn lichtende voorbeelden in de geschiedenis: Antigone, voor wie de morele wet boven het bevel van koning Creon stond. Velen zijn gestorven voor hun geloof of hun overtuiging (helden en martelaren). Maar niet iedereen is een held!

Maar de wet verplicht niet altijd. De wet opent soms mogelijkheden (abortus, euthanasie) en de burger moet zelf een keuze maken. Autonomie maakt eenzaam. Kunnen wij dat alleen aan?

Ons geweten moet gevormd worden

Wij hebben de plicht te **luisteren**. Daarom niet om te gehoorzamen! Luisteren naar mensen uit het verleden of uit het heden die bekend staan om hun hoge ethiek, naar (voor)ouders.

Maar wat betekent dat 'ethiek'?

Gericht zijn op de ander, niet op het eigen belang maar op het algemeen belang, in staat zijn tot medelijden, tot sympathie, tot het overstijgen van het ik (ego). Het vraagt een inspanning. Een ander woord: onbaatzuchtigheid. Omgaan met anderen doet ons veranderen. Elkaar 'verdragen' helpt ons elkaar te 'dragen'.

Mensen worden geconfronteerd met dagelijkse keuzes in het gewone leven. Zij kunnen een 'inspiratie' gebruiken maar in een concreet geval moeten zij dit toepassen. Dat is hun eigen verantwoordelijkheid.

Kunnen wij dat alleen?

Wij moeten niet alleen luisteren maar ook **praten** met anderen. 'Twee weten meer dan één.' Praten met vrienden, kennissen, partners, ouders. Geen schrik hebben van tegenspraak, andere opinies. Vrienden zeggen niet altijd de waarheid! Wij zijn autonoom, maar niet alleen.

Het vormen van een 'geweten' is het afwegen van voor en tegen, niet alleen in functie van het eigen belang maar in functie van het belang en welzijn van degenen met wie en voor wie we leven.

Belangrijke beslissingen vragen **tijd**. Het mag langer duren dan een tweet. Wij moeten tijd geven aan de tijd, zeker als het belangrijk is. Deze langzaamheid past grote zaken! Festina lente!

De weg naar vrede

Leiders moeten nog meer luisteren en praten. Zeker als het gaat om oorlog en vrede (Arnhem). Het gaat om het leven van anderen, veelal van eenvoudige mensen die niets met het conflict te maken hebben. 'Collateral damage'. 'Dat is nu eenmaal oorlog'. De logica van de dood.

Maar hoe kunnen wij de vrede bewaren?

Door te werken naar oplossingen, naar akkoorden, naar compromissen. Niet door mensen angst in te boezemen voor de ander, niet door enemy hunting. Dan maakt men van de mens een lid van een groep en niet een uniek persoon. Tribalisme versus personalisme. De mens wordt dan een ding (terrorisme).

De gemakkelijkste weg is de 'zondebok'. De ander is steeds de schuldige. Ik heb altijd gelijk. Het denken en luisteren houdt op. De oplossing is eenvoudig: goed en kwaad, wij en zij. "In het land waar mensen altijd gelijk hebben, bloeien de bloemen niet in de lente" (Yehudakouda Amichai - grootste moderne Israëlitische dichter).

De 'leider' is niet degene die instincten volgt of instincten opwekt maar die moed toont, durft alleen te staan. In een democratie moet men verkozen worden natuurlijk. Maar in de vluchtelingencrisis heeft men in de EU kunnen zien wie vluchtelingen als mensen beschreef en wie niet. In Frankrijk had je de 'clash of civilizations' tussen Macron en Le Pen.

Wij leven in een tijd van angst en van polarisering. Het meest extreme is de terreur, maar er zijn ook 'moderne' helden. Zoals Mohamed el Bachiri uit Molenbeek, wiens echtgenote omkwam in de metro in Brussel (22 maart 2016). Hij riep niet op tot wraak en tot haat maar tot de verzoening; niet met de terreur maar binnen de samenleving: "God is groot als ik glimlach. God is groot als we geweld veroordelen en werken aan vrede en vriendschap." Hetzelfde gebeurde na de moord op Jacques Hamel, een Franse bejaarde priester. De helden zijn niet altijd 'bekenden', maar gewone mensen. Dan stijgt men boven zichzelf, boven zijn eigen kleinheid uit.

De Europese Unie als vredesproject

De EU was precies gesticht om wraak te vermijden, om verzoening mogelijk te maken. Er kan geen vrede zijn zonder vergeving. Men moet de bladzijde omslaan. Dat wil niet zeggen vergeten of de verantwoordelijken straffen.

Maar de EU als vredesproject kan alleen blijven bestaan als er tevredenheid is in de samenleving. Die is er vandaag niet. Daarom moet er gewerkt worden aan die 'harmonie' (Taoïsme). Daarom

moet er een nieuw evenwicht worden gevonden tussen openheid en bescherming, tussen 'space' en 'place'. Mensen die geen thuis hebben zijn nooit in evenwicht. Mensen die alleen naar hun eigen huis kijken, zien de andere als een vreemde, een vijand. Als er tevredenheid is, is er meer overleg, dialoog, empathie, gematigdheid. Het moet steeds natuurlijk wederzijds zijn.

De vrede is het resultaat van veel werk op vele plaatsen. Vrede is ook het werk van rechtvaardigheid. Te grote ongelijkheid en hoge werkloosheid zijn niet alleen moreel verkeerd. Het wekt ongenoegen en zelfs opstand. Er zijn groeiende grote verschillen, meer in de Angelsaksische wereld dan bij ons, maar ook bij ons. Wij mogen dat niet laten escaleren. Onze samenlevingen moeten samen blijven.

Er is weinig nodig om vergif in de samenleving in te spuiten, om 'hearts and minds' te manipuleren. Soms is er zelfs reden om kwaad te zijn, maar wij moeten steeds zoeken naar consensuele oplossingen, zonder geweld, binnen een democratie, gematigd. "Van alle wijzen waarop macht wordt gebruikt, is gematigdheid dat wat het meest indruk maakt" (Thucydides).

De EU en de vrede zijn niet abstract. Zij kunnen alleen blijven bij 'bottom-up', niet 'top-down'. Geen micro zonder macro. Dat maakt ons allen verantwoordelijk voor het geheel (John Donne: "No man is an island").

Vergeet nooit dat wij in de EU omsingeld zijn door oorlogen (Oekraïne, Syrië grenst aan Cyprus), dat we amper 20 jaar geleden een oorlog kenden in de westelijke Balkan (Srebrenica). Arnhem weet wat oorlog is. Oorlog ontmenselijkt. Enkel menselijke waarden kunnen oorlog vermijden. Elke generatie heeft die vredesopdracht. Niets is voor eeuwig verworven.

Er is minder oorlog dan ooit in de wereld. Ja, er is vooruitgang. Op vele gebieden trouwens. Maar steeds nieuwe redenen kunnen oorlog in de hand werken; klimaatvluchtelingen, de jacht op grondstoffen, op water, op energie. De technologie kan veel maar we zijn met velen (7 miljard) en we worden alsmaar welvarender. Er zullen schaarsten zijn.

Wij moeten denken aan het ondenkbare. Daarom is klimaatbeleid zo belangrijk en dus ook het akkoord van Parijs. Negationisten zijn mensen die een misdaad tegen de mensheid begaan! Welke signalen hebben wij nog nodig na Harvey en na Irma?

Het is verboden te wanhopen

Ondanks alles zijn wij kinderen van de vrede, verwend door het lot. Maar de geschiedenis kan zich altijd herhalen op dezelfde manier. Daarom mag men Arnhem niet vergeten. "The past is never dead. It's not even past" (William Faulkner). Daarom moet men zich blijven herinneren dat onze ouders en grootouders vluchtelingen waren. We moeten ons inleven in de ander.

Indien we dat niet kunnen bij een 'vreemde' dan moeten wij dat doen door in de huid te kruipen van mensen die we kennen en van wie we houden. Als dat gebeurt, is er geen oorlog meer. Het morele kompas moet de richting aanwijzen van de ander. Daar ligt het noorden. Als we dat doen, kunnen wij ons nooit vergissen.

Wij moeten mensen blijven van hoop. "Het is verboden te wanhopen" (rabbi Nachman van Bratslav). Hoop doet leven. Oorlog is de dood. Wij staan aan de kant van het leven.